

Й.М. Петрович, Н.С. Лушчак
Національний університет “Львівська політехніка”,

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ КАТЕГОРІЙ

© Петрович Й.М., Лушчак Н.С., 2012

Охарактеризовано сутність та взаємозв'язок понять: “модернізація підприємства”, “модернізація країни”, “суспільна модернізація”. Узагальнено класифікаційні ознаки модернізації промислових підприємства та розкрито сутність різних видів модернізації.

Ключові слова: модернізація підприємства, модернізація країни, суспільна модернізація, інноваційний розвиток

Y. Petrovych, N. Lushchak
Lviv Polytechnic National University

INTELLECTUAL CAPITAL INCREASING FOR INNOVATION MODERNIZATION OF UKRAINIAN ECONOMY

© Petrovych Y., Lushchak N., 2012

The definition and correlation between the terms: “modernization of enterprise”, “country modernization”, “modernization of society” is described. Classification features modernization of industrial enterprises is generalized and the essence of different types of modernization is disclosed.

Keywords: modernization of enterprise, country modernization, modernization of society, innovative development

Постановка проблеми. Проблеми ефективного функціонування окремої організаційно-виробничої системи у контексті макроекономічного розвитку країни завжди перебувають на хвилі актуальності науково-практичних досліджень. Задекларована стратегія інноваційного розвитку України ще з 2000-х років активно обговорюється у колах науковців, державних службовців та представників бізнесу, проте вже більше як десятиріччя не вдається втілити цю стратегію ні на макро-, ні на мікроекономічному рівнях. Проблема в тому, що вітчизняні підприємства виявилися не готовими до активного інноваційного розвитку, через відсутність необхідної матеріально-технічної бази, ефективного фінансового та правового механізму регулювання, а також через неготовність топ-менеджерів до постійного впровадження змін та адаптації персоналу у напрямку подолання опору цим змінам.

Як наслідок, промислове виробництво як ключовий показник загальноєкономічного розвитку країни вже п'ятий місяць поспіль демонструє від'ємні результати. Причому дві третини загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, тобто продукцію з високою енерго- та матеріаломісткістю та низькою ефективністю для забезпечення валової доданої вартості. Зниження рівня інвестиційної привабливості, втрата значної частки науково-технічного потенціалу, суттєве відставання від

розвинених країн за темпами технічного переоснащення, модернізації та реструктуризації діючих підприємств – це далеко не всі проблеми, які набули характеру системних та потребують термінового вирішення. В іншому випадку вони призведуть до тривалого падіння економіки у середньостроковій перспективі з відповідними соціальними і політичними наслідками [16].

Саме тому, щоб належно підготувати вітчизняні підприємства до інноваційного прориву, їм потрібно нарощувати свій ресурсний потенціал та змінювати методи управління та організації виробничого процесу. Ефективна модернізація підприємства повинна стати необхідною передумовою його інноваційного розвитку. Тому визначення сутності модернізації підприємства у контексті категорійного апарату має важливе значення як на рівні кожної окремої організаційно-виробничої системи, так і у системі державного соціально-економічного розвитку та нарощення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про необхідність модернізації вітчизняної економіки загалом та окремих її суб'єктів зокрема, зазначає низка вітчизняних економістів. Так, А. Сірко та Н. Найдич у джерелі [14] наголошують на двоєдиному завданні, яке стоїть перед українським суспільством: забезпечити економічний порядок та модернізувати економіку через подолання інституційних бар'єрів, таких як фактичне злиття власника підприємства та топ-менеджменту, відсутність у держави стратегічних пріоритетів інноваційного прориву, брак належної нормативно-правової системи регулювання і стимулювання інноваційної діяльності та ін. Про те, що організаційно-економічна модернізація покликана сформувати основи стратегії, які спрямовані на прискорення економічного зростання при поєднанні або консолідації ресурсів і зусиль держави та вітчизняних підприємств, стверджує Н. Валінкевич [5]. М. Качала [9] визначає модернізацію як необхідну умову економічної відбудови та досліджує сутність стратегії модернізації, проблемам ресурсного забезпечення національної економіки на макrorівні присвячені роботи В. Баліцької [2], К. Бужимська наголошує на актуальності інноваційно-технологічної модернізації [4].

Стратегія модернізації України активно обговорюється також і у державних структурах. Наприклад, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України презентувало документ: “Стратегія національної модернізації “Україна-2020” [15], у 2009 році вийшов документ: “Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення”, авторами якого є І. Коліушко, І. Бураковський, О. Сушко, Є. Бистрицький, Є. Захаров та ін. [11]. М. Азаров, Прем'єр Міністр України, зазначає, що модернізація економіки передбачає масове впровадження інновацій в усіх секторах промисловості, створенні усіх необхідних елементів інноваційної інфраструктури, а також зростанні продуктивності виробництва сільськогосподарської продукції [10].

У державній програмі активізації розвитку економіки на 2013 – 2014 роки [16] виділено ключові проблеми та питання до вирішення, серед яких:

- технологічна структура промисловості України не відповідає сучасним світовим вимогам та недостатньо орієнтована на виробництво продукції кінцевого споживання;
- відсутність виробництва вітчизняного технологічного устаткування, здатного забезпечити виробництво конкурентної продукції;
- відсутність державного замовлення на продукцію вітчизняного машинобудування;
- неконкурентоспроможність вітчизняної сільгосптехніки порівняно з імпортними аналогами;
- високий ступінь фізичного і морального зносу основних фондів у галузі транспорту і зв'язку;
- відсутність дієвих механізмів підтримки експортної діяльності та ін.

Одним із ключових завдань визначено створення умов для проведення модернізації, технічного переоснащення, перепрофілювання діючих та відкриття нових підприємств гірничо-металургійного комплексу, машинобудування та хімічної промисловості.

Проте, незважаючи на актуальність тематики, у вітчизняній науці все ж недостатньо досліджено зв'язок між такими категоріями, як “модернізація підприємства”, “модернізація країни”, “суспільна модернізація”. Структуризації потребують також аспекти класифікації цих понять.

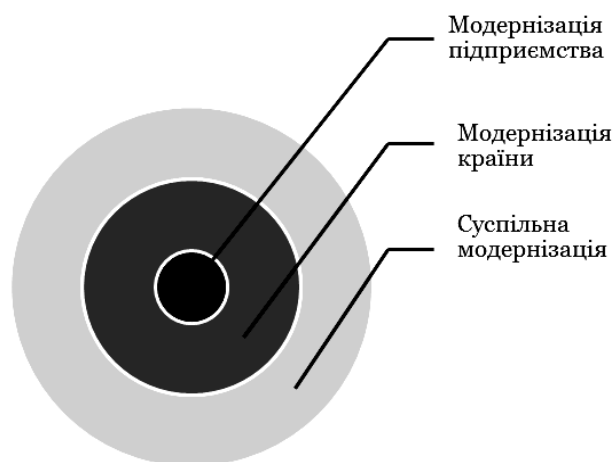
Постановка цілей. Необхідність глибокого дослідження процесу модернізації на різних рівнях, визначення взаємозв'язку понять категорійного апарату та структуризації аспектів класифікації різних видів модернізації визначили такі цілі статті:

- дослідити поняття модернізації на глобальному, макроекономічному та мікроекономічному рівнях;
- встановити сутність та взаємозв'язок термінів: “модернізація підприємства”, “модернізація країни”, “суспільна модернізація”, “економічна модернізація”.
- узагальнити класифікаційні ознаки модернізації та розкрити сутність різних видів модернізації промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Термін “модернізація” у перекладі з англійської означає “осучаснення” та передбачає зміну, вдосконалення відповідно до сучасних вимог і смаків. Дуже часто до цього терміна звертаються, коли йдеться про комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних й інтелектуальних трансформацій, що відбувались у країнах Західної Європи протягом XVI – XX ст. Із модернізацією також пов'язують процес подолання відставання слабших суспільств, країн, організацій від більш розвинених.

Економічна теорія розглядає модернізацію як цілісний, глобальний процес. Або універсальне явище, що відбувається у всіх ключових сферах життєдіяльності суспільства, характеризується структурно-функціональною диференціацією та створенням відповідних сучасних форм інтеграції [5, с. 133].

Термін “модернізація” розглядається у літературі на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. На макроекономічному рівні йдеться про такі терміни, як: “суспільна модернізація”, “модернізація країни”, а мікрорівень найчастіше пов'язують з терміном “модернізація підприємства”. Вважаємо доцільним розглянути макроекономічні підходи до трактування поняття “модернізація”, насамперед, модернізації України, адже кожне підприємство є частиною національної соціально-економічної системи та глобального ринку загалом. Співвідношення понять модернізації на різних рівнях подано на рисунку.

*Співвідношення поняття модернізації на різних рівнях
Джерело: розроблено автором на основі джерел*

За класичним підходом **суспільну модернізацію** розглядають як процес, що відображає перехід від традиційного, аграрного суспільства до світського, міського, індустріального

суспільства. Свого піка процеси модернізації досягли у XVI–XIX століттях і територіально охоплювали країни північно-західної Європи, особливо Англію, Нідерланди, північну Францію і північну Німеччину.

Теорія суспільної модернізації пройшла довгий шлях еволюції та розвитку, проте на кожному етапі саме економічній модернізації надавалася визначальна роль. Індустріалізація суспільства, науково-технічний прогрес, технологічний розвиток та інноваційна діяльність стали базовими чинниками модернізаційних процесів. Сьогодні не існує єдиної правильної моделі модернізації (Західної чи Східної), проте можна виділити спільні ознаки для всіх моделей, такі як:

- розвиток особистості у напрямку готовності до змін;
- важливість освіти та навчання протягом всього життя;
- демократизація та економічний розвиток, який ґрунтується на інноваційній діяльності, генеруванні та поширенні нових ідей та пошуку ефективних форм господарювання та управління;
- постійне збільшення продуктивності праці;
- заміна ручної праці на машинну;
- збільшення масштабу і складності процесів виробництва;
- ріст наукоємних галузей;
- якісне покращення та розширення сфери послуг тощо.

Звертаючись до макроекономічного рівня, науковці окреслюють різні типи модернізації [4, 6, 7], по-різному їх називаючи, проте всі класифікації у результаті зводяться до поділу модернізації на два основні типи:

1. *Оригінальна* (спонтанна, первинна, органічна, креативна, піонерська, ендегенна) модернізація визначається теоретиками як процес органічного розвитку країн, які через їх зміни у суспільному ладі, політиці, культурі, світогляді перейшли на новий етап побудови економіки та здійснили перехід від індустріальної до постіндустріальної моделі розвитку суспільства. Первинна модернізація відбувалася у країнах-новачках, була викликана внутрішніми потребами, вона пов'язана із відмовою від переходу влади за принципом спадковості, розвитком демократичних процесів, промисловими революціями. К. Бужимська зазначає: “Креативна (піонерська) модернізація – технологічні та інституційні зміни (нововведення) в економіці, що розроблені та впроваджуються в країні, отримують визнання та починають розповсюджуватися по світу, приносячи країні певний рентний дохід...” [4, с. 214];

2. *Вторинна* (неорганічна, адаптивна, імітаційна, наздоганяюча, “модернізація із запізненням”, екзогенна) модернізація існує у країнах, які за допомогою імітаційних процесів намагаються наздогнати розвиненіші країни. Вони активно використовують їх досвід, купують технології, патенти, ліцензії, намагаються залучити зовнішні інвестиції та впровадити форми організації виробництва. Наздоганяюча модернізація розпочинається, перш за все, із змін у політиці та економіці, а не культурі, як це було у першому випадку. Вона є результатом на виклики зовнішнього світу, реакцією на них.

Очевидно, що модернізаційні процеси в Україні мають характер вторинної модернізації. З часу отримання незалежності у 1991 році наша держава робить спроби здійснення модернізації на різних рівнях. Окремого дослідження потребує питання ефективності модернізаційних процесів у нашій державі у різних сферах: економічній, політичній, соціальній, екологічній, культурній тощо.

У вітчизняних наукових джерелах до терміна “**модернізація країни**” на макроекономічному рівні існують два основні підходи, які розглядають модернізацію у вузькому та широкому значенні.

1. *Підхід, що розглядає модернізацію у вузькому значенні, а саме як науково-технічний прогрес.*

У Радянському Союзі поняття модернізації фактично ототожнювали із науково-технічним прогресом і визначали її як процес оновлення виробничих потужностей, засобів виробництва на основі найновіших досягнень науки і техніки, а також формування та розширення інформаційного суспільства, яке мало вплив на соціально-економічну, культурну, освітню, медичну сфери людської життєдіяльності.

Т. Качала зазначає, що у сучасній науковій літературі та ЗМІ під модернізацією розуміють “систему шляхів та заходів з подолання економічного і технологічного відставання країни від розвинених країн Заходу; у зв’язку з цим критерії і параметри модернізації, так само як і шкала оцінки її успішності можуть формуватися тільки відносно країн (груп країн), прийнятих за зразок (модернізаційний патерн)” [9]. Ми погоджуємося з думкою Т. Качали [9] у тому, розуміння що розуміння модернізації як, насамперед, зміни поколінь технологій (технологічного прориву) не цілком продуктивне, оскільки питання про технологічний розвиток невід’ємне від проблеми існування суспільного середовища, здатного до відтворення, впровадження та використання технологій. Для цього потрібне міцне підґрунтя у суспільстві – готовність до змін, до нових технологій. Ця готовність виражається у розвитку науки, освіти, політики, соціальних стандартах, тощо.

Саме тому, все більше і більше науковців, звертаючись до проблем модернізації, вкладають у це поняття набагато ширший зміст.

2. Підхід, що розглядає модернізацію у широкому значенні, а саме як комплексний процес реформування.

Група авторів праці: “Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення” так трактує поняття модернізації: “...це, перш за все, комплексний процес реформування існуючих та створення нових політичних, правових, економічних та суспільних інституцій, а також запозичення тих культурних норм, які відповідають кращим стандартам і цінностям розвинутих демократичних країн. Суть модернізації — оновлення або створення нових інституцій, що створюють умови для перетворення міжлюдських стосунків у сфері політичних, правових, економічних, суспільних відносин на сучасних засадах визнання принципів демократії, верховенства права та прав людини, ринкової економіки, соціальної держави, усталених міжнародних норм співіснування країн” [11]. Автори розглядають модернізацію як певну ідеологію, навколо якої будуються конкретні реформи, що ведуть до масштабних якісних змін. А вже потім модернізація забезпечує умови для технологічного розвитку та необхідність впровадження інновацій у різні сфери.

Н. Валінкевич зазначає, що модернізація – це рушійна сила нового розвитку суспільства та держави. Однак цей процес здебільшого проявляється в умовах посткризової економіки, обумовлений еволюційними змінами властивостей підприємств як ланок системи виробництва [5, с. 133].

Без сумніву, Україні потрібна модернізація не лише економіки, а й соціальної, політичної, культурної сфер:

– *соціальна модернізація* розглядається як перехід від традиційного, сільського господарства, аграрного суспільства до міського, промислового суспільства протягом XVI–XX ст. Загалом соціальна модернізація передбачає реформи у соціальній сфері, підвищенні соціальних стандартів життя, реформуванні системи освіти, медицини, а також подолання корупції і встановлення ефективної правової системи у державі;

– *політична модернізація* передбачає демократизацію та лібералізацію суспільства, побудову такої правової системи, за якої громадяни можуть реально впливати на процес прийняття рішень через органи влади та політичні інституції, створення певної “політичної культури” серед населення та серед депутатів та політичних партій;

– *культурна модернізація*, яка характеризується процесом формування диференційованої й водночас уніфікованої культури, яка відображає стан суспільного розвитку, є мірою його щастя, ефективності, прогресу, дозволяє вільно виражати індивідууму свої почуття та емоції.

Проте, очевидно, що найважливішою частиною модернізації країни є економічна модернізація. **Модернізація економіки** – це такий стан її функціонування, який передбачає нарощування економічного потенціалу країни, створення умов для розвитку окремих суб’єктів господарювання, оновлення їх матеріально-технічної бази, впровадження новітніх виробничих

технологій, бізнес-процесів для можливості впровадження інноваційної продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках; розвиток наукоємних галузей виробництва та стимулювання інвестиційного процесу. Очевидно, що загальна модернізація економіки можлива лише у випадку поєднання політики держави та вітчизняних підприємств.

Дуже часто термін “економічна модернізація” у контексті макроекономічного ринку поєднують із іншими видами модернізації, називаючи її “соціально-економічною” чи “організаційно-економічною”. І це не дивно, адже сама по собі економіка розвиватися не може, для цього потрібна система організаційних заходів (реформ), а економічний розвиток нерозривно пов'язаний із покращенням соціальних стандартів і якості життя пересічного громадянина.

Сьогодні, звертаючись до питань збалансованого розвитку економіки, ми можемо стверджувати, що ефективна соціально-економічна модернізація повинна ґрунтуватися на поєднанні економічної ефективності, ресурсної збалансованості та екобезпеки у країні.

Звертаючись до економічної літератури та інших джерел, ми вивили, що і у вітчизняній і у зарубіжній економічній думці термін **“модернізація підприємства”** зустрічається доволі часто, проте переважно відсутнє саме трактування цього терміна.

Наведемо декілька підходів до трактування поняття “модернізація підприємства” у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття “модернізація підприємства”

Автор	Трактування поняття “модернізація підприємства”
В. Андрійчук	“заміна фізично і морально застарілих техніки й обладнання, впровадження комплексної механізації та автоматизації виробництва, що забезпечують підвищення продуктивності праці, вищу конкурентоспроможність продукції і прибутковість виробництва...” [1, с. 380];
К. Бужимська:	“системний та цілеспрямований процес удосконалення, поліпшення, оновлення на інноваційній основі існуючих об’єктів модернізації, створення нових об’єктів з метою забезпечення посилення конкурентних переваг підприємства в умовах мінливого економічного середовища та розбалансованості внутрішнього середовища; це процес розвитку підприємства, який: є системним і цілеспрямованим; починається в момент встановлення місії підприємства і закінчується в момент її досягнення; має висхідний вектор; відбувається на інноваційній основі; є об’єктом управління тактичного і оперативного менеджменту” [3, с. 202];
М. Салун	“Модернізація, удосконалення, зміна відповідно до сучасних вимог ресурсного потенціалу українських промислових підприємств є однією з найважливіших складових переходу до ефективної ринкової структури, орієнтованої на задоволення потреба споживача...Модернізація повинна охопити всі елементи системи: продукти, що виробляються і роботи, що виконуються, техніку і технологію виробництва, систему управління трудовими, матеріально-технічними, фінансовими та інформаційними ресурсами.” [13, с.49].
Й. Петрович	“це такий стан сталого і ефективного розвитку, який ґрунтується на впровадженні у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, спрямованих на оновлення матеріально-технічної бази усіх секторів національного господарства та їх підприємств з метою домогтися виготовлення продукції з інноваційним наповненням та конкурентоспроможної на зовнішньому і внутрішньому ринках.” [12, с.249]

Джерело: узагальнено автором на основі джерел: [1, 3, 12, 13]

Аналізуючи пропонувані визначення, можемо виділити такі риси модернізації:

1. Процес розвитку підприємства: цілеспрямований, системний, сталий, ефективний.
2. Проводиться для вдосконалення об’єктів модернізації, виробничого процесу, матеріально-технічної бази тощо.

3. З метою виготовлення інноваційної продукції чи оновлення технології на інноваційних засадах.
4. Проводиться періодично, переважно у коротко- та середньостроковому періоді.
5. Має висхідний характер, веде до покращення певних показників.
6. Проводиться з мінімальним ризиком.
7. Управляється на основі оперативного і тактичного менеджменту.

Таблиця 2

Характеристика видів модернізації підприємства за різними класифікаційними ознаками

Модернізація	Характеристика
<i>За видами</i>	
Економічна	Спрямована на досягнення економічного ефекту від впровадження нових технологій, ресурсоощадливість, підвищення продуктивності праці.
Соціальна	Сприяє розвитку персоналу підприємства, поліпшенню умов праці, соціальних пакетів, організаційної культури та соціальної відповідальності бізнесу перед власними працівниками та оточуючим середовищем. Наприклад, розробка спеціальних соціальних компенсаційних пакетів за шкідливі умови праці, понаднормову роботу тощо.
Екологічна	Передбачає гармонійне функціонування організації з навколишнім середовищем у напрямку зменшення шкідливих викидів, екологічної безпеки та відповідальності шляхом модернізації очисних споруд, відповідного устаткування, впровадження державних екологічних стандартів.
<i>За напрямками</i>	
Організаційно-економічна	Охоплює організаційно-правову структуру, функції, маркетинг, організацію праці та контролю на підприємствах, веде до покращення ефективності організації виробничого процесу та управління. Наприклад, перехід від функціональної до проектної чи процесної форми організації праці.
Техніко-технологічна	Спрямована на оновлення матеріально-технічної бази, технології, техніки шляхом запозичення новітніх світових практик чи власних інноваційних розробок для можливості випуску висококонкурентоспроможної продукції.
Інноваційна (інноваційно-технологічна)	Комплекс заходів для підготовки організації до можливості формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку. Наприклад, створення в організаційній структурі відділу інноваційного розвитку організації.
<i>За предметом</i>	
Модернізація форми	Модернізація зовнішніх, видимих ознак без зміни внутрішнього змісту об'єкта
Модернізація якості	Модернізація внутрішнього змісту об'єкта без зміни зовнішньої форми об'єкта. Прикладом може бути зменшення простоїв і втрат виробництва через впровадження автоматизованої системи.
Змішана модернізація	Модернізація зовнішніх і внутрішніх ознак об'єкта, що приводить до зміни його форми і якості. Наприклад, запуск нової лінії для випуску нової продукції. Така модернізація є найпоширенішою, адже із зміною зовнішніх ознак, найчастіше і покращуються внутрішні характеристики, якість продукції чи процесу.

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі джерел: [3, 4–6, 13]

Висновки. Процеси модернізації суспільства, країни, економіки та кожного окремого підприємства – складний і довготривалий процес, який потребує розроблення дієвого механізму державної політики та грамотного впровадження цього механізму на місцях (у кожній окремій організації). Історично відомі різні види модернізації, методи і форми її поширення. Завданням України на сучасному етапі є вибір оптимальної макроекономічної моделі модернізації та її реалізація для підготовки держави до ефективного інноваційного розвитку. Підприємствам також необхідна глибока, системна модернізація (яка може бути класифікована за видами, напрямками,

предметом), наслідком проведення якої є нарощування сукупного потенціалу підприємства для підвищення його конкурентоспроможності та випуску інноваційної продукції.

Перспективи подальших досліджень. Майбутні дослідження повинні бути спрямовані на ідентифікацію та аналіз факторів впливу на процеси модернізації промислових підприємств на макро- та мікроекономічному рівнях та розробку ефективного організаційно-економічного механізму для можливості впровадження процесів модернізації промислових підприємств.

1. Андрійчук В.Г. *Економіка аграрних підприємств: Підручник* / В.Г.Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Баліцька В. В. *Ресурсне забезпечення національної економіки: проголошені цілі і реальний стан* / В. В. Баліцька // *Актуальні проблеми економіки: [науковий економічний журнал]* – К., 2012. – №12 (126). – С. 73 – 83.
3. Бужимська К.О. *Деякі складові теоретико-методологічної бази інноваційно-технологічної модернізації* / К.О. Бужимська // *Вісник ЖДТУ*. – 2009. – № 4. – С. 202–207.
4. Бужимська К.О. *Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект* / К.О. Бужимська // *Вісник ЖДТУ*. – 2009. – № 3(49). – С. 214–217.
5. Валінкевич Н.В. *Управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації* / Н.В. Валінкевич // *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту ту*. – 2012. – №1(45). – С. 128–134.
6. Вардомский Л.Б. *Модернизация экономики в странах СНГ: типы, ресурсы, инструменты* / Л.Б. Вардомский, А.В. Шурубович // *Економіка і прогнозування*. – 2009. – № 1. – С. 70–77.
7. Галечян А. М. *Политическая элита как субъект модернизации современной России: Автореф. дис. ... канд. полит. наук.* — М., 2008.
8. Живко З. Б. *Словник сучасних економічних термінів* / З. Б. Живко, М. О. Живко, І. Ю. Живко – Львів: Край, 2007. – 384 с.
9. Качала Т.М. *Модернізація як необхідна умова економічної відбудови національної соціально-економічної системи* / Т.М. Качала // *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. – 2011. – №2.
10. *Модернізація економіки – це масове запровадження інновацій (Азаров)* / ZIK. – 2011. – [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/09/28/311226>
11. *Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення* / І. Коліушко, І. Бураковський, О. Сушко, Є. Бистрицький, Є. Захаров та ін. // К., 2009. [Електронний ресурс] / режим доступу: parlament.org.ua/upload/docs/Modernization.pdf
12. Петрович Й.М. *Модернізація промислових підприємств як передумова їх ефективного розвитку* с. 249.
13. Салун М. М. *Фактори модернізації ресурсного потенціалу промислового підприємства* / М. М. Салун // *Інноваційна економіка, Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. – 2012. – №4(30). – С. 49 – 51.
14. Сірко А.А. *Модернізація та інноваційний розвиток вітчизняної економіки: проблеми та їх вирішення* / А. А. Сірко, Н. М. Найдич // *Вісник Київського Національного Інституту бізнесу та технологій* – К., 2012 – №1 (17). – С. 22 – 23.
15. *Стратегія національної модернізації “Україна-2020”* [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: урядовий портал. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/144790/file/Strategy_2020.doc
16. *Проект Державної програми активізації розвитку економіки на 2013 – 2014 роки* [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: урядовий портал. — Режим доступу http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=197032